

Algirdas BRUKŠTUS
Vilniaus universitetas

Birutė RAILIENĖ
Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka

Andrius Sniadeckis apie chemijos istoriją – paprastai: *Nostris temporibus uti rerum ita et verborum simplicitas placet**

Anotacija. Pirmą kartą skelbiamas Vilniaus universiteto chemijos profesoriaus Andriaus Sniadeckio (Jędrzej Śniadecki, *1768–†1838) rankraštis apie chemijos istoriją. Tekstas parašytas lotyniškai – iš viso 11 lapų, paskutinis lapas – mažesnio formato, su pastabomis lenkiškai. Rankraštis saugomas Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje (LMAVB RS, F9-1495). Teksto pradžioje pateikta chemijos atsiradimo chronologija, paminėti svarbiausi alchemijos, chemijos autoriai, jų tyrimo metodai, darbai. Greta chemijos klausimų buvo diskutuojamas mokslinės veiklos prasmingumas. Teksto pabaigoje diskutuota sudėtingos iš alchemijos paveldėtos terminijos problema.

Esminiai žodžiai: Andrius Sniadeckis; chemija; alchemija; Vilniaus universitetas.

Annotation. A manuscript lecture about the history of chemistry by Jędrzej Śniadecki (*1768–†1838), professor of chemistry at Vilnius University, is being published for the first time. The manuscript is kept at the Manuscript Department of the Wroblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences (LMAVB RS, F 9-1495). The text is in Latin and has 11 pages, with the last page being of a smaller size and containing notes in Polish. The manuscript is kept at the Manuscript Department of the Wroblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences (LMAVB RS, F 9-1495). The lecture, which starts with the chronology of the emergence of chemistry, names key authors in alchemy and chemistry, their research methods and writings. Alongside the issues pertaining to chemistry, the lecture discusses the significance of science in general. The text ends with the discussion of complicated chemical terminology derived from alchemy.

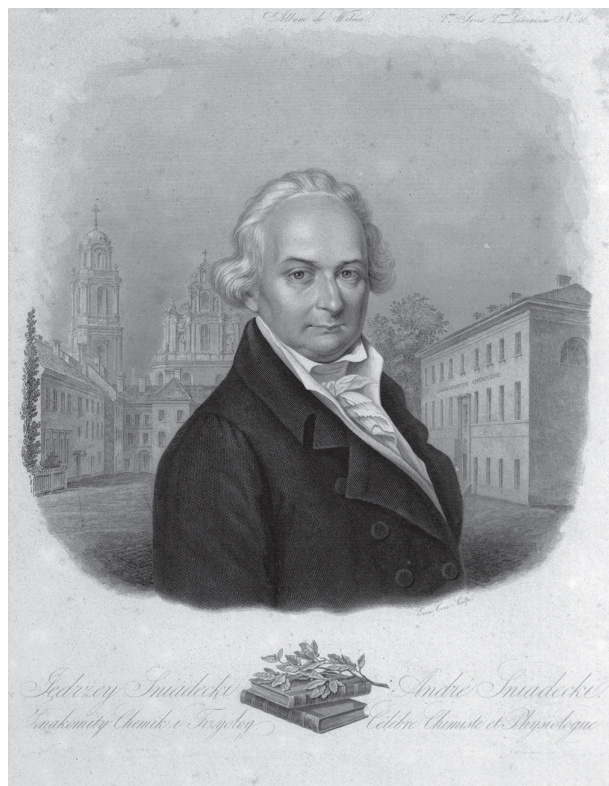
Keywords: Jędrzej Śniadecki; chemistry; alchemy; Vilnius University.

Apie rankraštį

Šio Andriaus Sniadeckio rankraščio kelią į Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteką galėtume sieti su fundatoriaus ir bibliotekininko Tado Stanislovo Vrublevskio (*1858–†1925), gerai žinomo Vilniaus advokato ir bibliofilo, vardu. Negailėdamas laiko ir lėšų, T. S. Vrublevskis bibliotekos kolekcijas pildė rankraščiais, knygomis, kitais dokumentais. Draugiški santykiai su Juzefu Bielinskiu (*1848–†1926) padėjo – jis sutiko parduoti ilgus metus kauptą Vilniaus universiteto istorijos dokumentų kolekciją, savo knygas ir rankraščius. Rankraštynas pasipildė Vilniaus universiteto profesorių korespondencija, paskaitų konspektais, užrašais; puošmena tapo beveik visų Vilniaus autorių, rašiusių nuo XIX a. pradžios iki 1863 m., cenzūruoti autografai [5, 11].

Norėdami tiksliau nustatyti rankraščio sukūrimo metus, turėtume prisiminti Andriaus Sniadeckio darbo Vilniaus universitete pradžią. Tai buvo 1797-ieji – tais pačiais metais buvo patvirtintas naujas LDK vyriausiosios mokyklos statutas, įkurta Chemijos katedra. Jai vadovauti pakviestas Krokuvos

* Mūsų laikams patinka tiek dalykų, tiek ir žodžių paprastumas – lot. k., iš rankraščio teksto.

Andrius Sniadeckio portretas iš J. K. Vilčinskio
Vilniaus albumo, XIX a. LMAVB RSS, G3-395

ir Pavijos universitetų auklėtinis, LDK vyriausiosios mokyklos astronomijos profesorius Jono Sniadeckio brolis Andrius. Taip prasidėjo jaunojo chemijos profesoriaus akademinė karjera, trukusi Vilniuje beveik 40 metų. Juridiškai lenkų kalba Universitete buvo įteisinta po 1797 m. reformos, tačiau kai kurie užsieniečiai profesoriai ir toliau dėstė lotyniškai. Rektorius Martynas Počobutas-Odlanickis (*1728–†1810) norėjo, kad taip chemijos paskaitas skaitytų ir Andrius Sniadeckis. Jis tvirtai laikėsi nuomonės, kad „lenkų kalba negali būti vartojama nei mokslams dėstyti, ypač aukštosiose mokyklose, nei rašyti aukštesnio lygio kūriniam“ [1, 113]. Nei Andrius, nei vėliau ir Jonas Sniadeckiai tokia nuomonei nepritarė, paskaitas skaitė tik lenkiškai. Visiškai oratoriaus talentas atsiskleidžia tik tuomet, jei kalbantysis „neieško žodžio kišenėje“ ir neleidžia auditorijai ištrūkti iš dėstomų minčių gijų. Šiuo klausimu Andrius Sniadeckis buvo ypač reiklus sau: siekė aiškinti vaizdingai, į dėstomą dalyką taip smarkiai įsijausdavo, kad savo užsidegimu „užkrėsdavo“ ir auditoriją. Deja, laisvai bendrauti su auditorija lenkiškai kliudė viena objektyvi kliūtis – chemijos terminijos lenkų kalba skurdumas, ir mintyse brendo chemijos terminų vertimas. Vadovėlis *Początki chemii (Chemijos pradmenys)* buvo išleistas 1800 m., taigi mūsų aptariamo rankraščio datą nurodytume iki tų metų.

Paskaitą apie chemiją autorius, mokėsis šio dalyko (arba meno, kaip pats rašo) garsiuose Europos universitetuose, pradeda švelniai pašiepdamas autorius, linkusius chemijos senovę mistifikuoti ir labai sendinti. Mokslo prasmę apskritai, jo manymu, nusako tarnavimas žmonijos gerovei: „tad visų menų ir mokslų prasmė, kad visuotinei gerovei tarnautų“ (p. 1), o ne gilios istorinės šaknys.

Chemijos chronologiją autorius pradeda Šventojo Rašto ištrauka apie Tubal-Kainą, kuris mokėjęs apdoroti geležį. Toliau fragmentiškai mini metalų technologijos užuomazgas Egipte, kritiškai įvertina Viduramžių alchemikų darbus. A. Sniadeckis savo paskaitoje smerkė vien aukso gavybai skirtas alchemikų pastangas, netgi apgailestavo, kad tokiu siekiu vedina chemija Egipte į alchemiją „išsigimė“, o dėl paslaptingo ir hieroglifų gausybės alchemikų raštuose „visas menas į tikrą beprotybę išvirto“ (p. 3).

Šie kandūs žodžiai, tikėtina, sukeldavo auditorijoje šurmulį – tuo metu Lietuvos-Lenkijos valstybėje chemijai teko išskirtinis dėmesys, mat karaliaus Stanislovo Augusto Poniatovskio (*1732–†1797) domėjimasi chemija slėpė noras papildyti valstybės iždą. Šio tikslo siekdamas karalius ne kartą patikėjo apgavikais alchemikais, žadėjusiais aukso transmutacijų. Kita vertus, karalius į atsakingus valstybės postus skirdavo žmones, gerai išmanančius chemiją, teikė stipendijas chemijos studijoms Paryžiaus, Freibergo, Banska Bystricos, kitų miestų universitetuose [7].

Kreipdamasis į būsimuosius gydytojus, Andrius Sniadeckis paskaitą iliustravo gydymo meno istorijos pavyzdžiais, atkreipė dėmesį į alchemikų naudotą negryno metalo ir sergančio žmogaus lygiagrete: „tad atrodo, jog kokius nors negrynais vadindami metalus, tarsi sergančius žmones būtų vadinę“, o toliau – apie gydymą, kuri alchemikai sulygindavę su metalų keitimu – pagalba „tiems, kurie negrynus metalus į auksą galėtų pakeisti – medikamentais“ (p. 3). Senovėje plitusių nuomonę apie filosofinį akmenį, kuris gali tiek visus „negrynus“ metalus į auksą versti, tiek visas ligas gydyti, o jo paslaptį sužinoti tik išrinktiesiems (adeptams) – leista. Šiuo kilniu vardu ir pavadino savo klausytojus: „tai jumyse kilni adeptų pradžia“ (p. 3).

Išsamesnių istorinių faktų rasime pastraipose apie XIII a. Europos alchemikų darbus, minimi: Albertas Didysis (*1193 arba 1206–†1280), Rogeris Baconas (*apie 1210–†1292), George'as Ripley'us (*apie 1415–†1490), Arnaldo da Villanova (*1235–†1312) ir kiti; XIV a. – Ramonas Llullis (*apie 1232–†apie 1315), Isaakas ir Johanas Isakas Hollandas (*1572–†apie 1610); XV a. – Basilijus Valentinas; XVI a. – plačiai ir kartu kritiškai aprašytas Paracelso (*1493–†1541) gyvenimas, kelionės. Sužinosime, jog, be kitų šalių, jis apkeliavęs taip pat Lietuvą ir Lenkiją, kur paslapčių ir gydymo metodų „iš gydytojų, barzdaskučių, senučių, magų ir alchemikų mokėsi“ (p. 6). Taip pat minimi Georgijaus Agricolas (*1494–†1555), Lazaro Erckerio (*apie 1530–†apie 1594), Jano Baptisto van Helmonto (*1579–†1644) veikla ir darbai. XVII a. paminėti: Oswaldas Crollijus (*1563–†1609), Ottas Tachenijus (*1644–†1699), Johanas Bohnas (*1640–†1718), Johanas Zwelferis (*1618–†1668), Christopheris Glaseris (*apie 1615–†apie 1678), Johanas Schröderis (*1600–1664), Nicolas Lémery (*1645–†1715), Olavas Borichijus (*1626–†1690), Athanasijus Kircheris (*1601 ar 1602–†1680), Jakubas Barneris (*1641–†1709), Robertas Boyle'is (*1627–†1691) ir kiti; XVIII a.: Hermanas Boerhaave (*1668–†1738), jau minėtas Nicolas Lémery, Johanas von Löwensternas-Kunckelis (*1603–†1703), Étienne'as François Geoffroy (*1672–†1731), broliai Hilaire-Marin Rouelle'is (*1718–†1779) ir Guillaume'as François Rouelle'is (*1703–†1770), Pierre'as Macqueras (*1718–†1784), Josephas Priestley'is (*1733–†1804), Stephenas Halesas (*1677–†1761), Josephas Blackas (*1728–†1799), Henry'is Cavendishas (*1731–†1810).

Toliau autorius gana emociškai pristato eksperimento chemijoje svarbą, dėl ko eksperimentais nepatvirtintas teorijas galima atmesti, o visas spėlionės – pašalinti. Autorius neabejoja, kad chemija pirmiausia yra eksperimentinis mokslas: „daugybė hipotezių, kurios bemaž visuotiniu mokslo žmonių sutarimu už tikrus dalykus būdavo priimamos, po to, kai šitaip būdavo ištyrinėtos, bet kokį autoritetą prarado.“ (p. 10). Autorius už „pertvarką ir apvalymą“ chemijoje didžiausius nuopelnus skiria Antoine'ui Laurentui Lavoisier (*1743–†1794). Šio mokslininko oksidacijos ir degimo darbai A. Sniadeckis remsis ir vėliau, neigdamas Vilniaus universitete populiarią flogistono teoriją, kurios šalininku buvo dar 1784–1785 mokslo metais pirmąsias chemijos paskaitas medikams skaitęs italų kilmės gydytojas Jozefas Sartorijus (†1799). J. Sartorijus laikėsi XVIII a. vyravusios teorijos, teigusios, kad degiosios medžiagos turinčios ypatingos substancijos, vadinamos flogistonu, kuri išsiskiria degimo metu, tuo tarpu pažangūs mokslininkai rėmė A. L. Lavoisier 1777 m. degimo, arba oksidacijos, teoriją. J. Sartorijus iš Vilniaus išvyko 1793 m. [6, 149–150].

Paskutinė rankraščio dalis skirta chemijos terminijos klausimui. Ši tema buvo aktuali autoriui, jis, kaip buvo minėta anksčiau, rengė spaudai chemijos vadovėlį, kuriame buvo numatytas chemijos terminų žodynas senąja ir naująja lotynų, lenkų kalbomis. Apie chemijos terminus, apsunkinčius profesinį bendravimą, taip rašė: „tačiau mokslo pažangai kliudydavo senovinė, mįslinga, dažniausiai absurdiška kalba, kurią iš alchemikų iki šiol esame perėmę; ji, be to, kad išpūstais žodžiais neišsilavinusiems sten-

No 8/100
 Mos. muse, auditores, apud doctos in Universitate
 sive Artes, sive scientiam quandam traditur, brevis
 ipsius Historiam præmittant. Quod quidem ab
 veterum consuetudine sapienter factum est: licet
 minus debitem, qui ars ipsa ignota est, Historia etiam
 ipsorum admodum parum proficere possit. Tamen
 si morum Vivorum consuetudine recte esse
 aliqua saltem Historia: Artes et scientias ita investigare doctores, ad
 omnia capitula perspicere, ubique licet, ut à primis causis, invariabilibus
 de cetero per singula successiva incrementa, peragendo, ad
 laborem ad sanam mentem, nihil reliquum desiderandum est
 ipsa enim et Historia siquidem ipsam scientiam vel
 Artes doceret. At investigatio ista, ardua et ja
 undissima a proposito nostro perquam aliena est, qui
 bus nempe in longam causare ac divagari non licet, sed
 artium elementorum finibus circumscriptis monere de
 bet.
 Historia scientiarum, ac Artium, æque incerta et obscura
 est, ac illa gentium, et communis morum
 hinc imbecillitas est, ut rerum omnium dignitatem
 ac nobilitatem à vetustate repetant. Quæ
 it, quæ vel à veteribus, ne quidem classicis scriptores decesserit
 summa ope utuntur. At quidam quædam, Auditores, ad
 famam et gloriam scientia confecti, antiquitas, vel potius
 utilitas, profectio, ac veritas. Ego saltem existimo, nihil
 hominum laude dignum esse, quæ non in humani generis
 utilitatem communi bono, adque scientiarum omni
 um ac Artium propositum esse, ut publico communi
 do inseruiant, quare et illa scientia meo iudicio, na
 jorem laudem ac estimationem sibi vindicant, quæ
 suis fundamentis firma, majorem veritatem in publica
 et que sensu tantum, in seruitutem numerum consuetudine, et
 in omni veritate esse censent, quæ jam in publicum omnium respice
 ac publica est, quæ uti Philosophos docet, quicquid verum est, id et ubi
 esse videtur. Quare siquidem veritas aut per se uti
 lita est, aut ad utilia ducit, multasque nondum
 perspicuas usus est. Quare id scientiarum commune pro
 positum est, ut ubique in rebus qua sunt Natura me
 mus debeant, atque quid artes eunde hinc capere possint
 et cogitandi

Paskaitos rankraščio pradžia. LMAVB RS, F9-1495

gėsi imponuoti, netgi hieroglifais ar metaforiškais posakiais savas paslaptis paženklindavo, kad kuo daugiau galėtų paslaptimi apgaubti.“ (p. 11).

Jau nuo pirmųjų dėstymo metų Universitete buvo studentų pamėgtas, chemiją dėstė taip vaizdžiai ir išradingai, kad tarp klausytojų sukeldavo „chemomaniją“. Amžininkų, buvusių studentų atsiminimuose skaitysime apie A. Sniadeckį kaip apie vieną populiariausių Universiteto profesorių, savo plačią erudiciją, chemijos, medicinos žinias pritaikiusio ne tik pirmojo mokslinio periodinio leidinio Vilniuje „Dziennik Wileński“ puslapiuose, bet ir Šubravcų draugijos satyriniame laikraštelyje. Pagarbą auditorijai, žaismingą padrašinimą žengiant mokslo keliu galėtų liudyti ir paskutinė rankraščio eilutė: „Jūs patys teisėjai galėsite būti mūsų paskaitose, kurių dabar linksmai nusiteikę imkitės“ (p. 11). Jaunosios kartos ugdymui A. Sniadeckis skyrė visą dėmesį, tikėjo jos ateitimi. Per ilgus darbo Universitete metus (1797–1822; 1825–1838) chemija ir artimais jai mokslais sudomino daug gabių studentų, o jo mokiniai, nors ir išsibarstę po pasaulį, rėmėsi mokytojo idėjomis, padarė nemažai įtakos chemijos plėtojimui kitose šalyse.

Andriaus Sniadeckio rankraštis liudija, kad Vilniaus universitete chemijos dėstymas nenusileido didžiųjų Europos universitetų lygiui: studentai buvo supažindinami su naujausiais chemijos pasiekimais, žymiausiais šio mokslo specialistais, jų darbais bei tyrimo metodais. Kartu su chemijos mokslo istorine apžvalga buvo ugdomas studentų mokslinis mąstymas, diskutuojamas mokslinės veiklos prasmingumas. Jau nuo pirmųjų darbo Universitete metų Andrius Sniadeckis buvo pripažintas puikiu mokslininku ir dėstytoju reformatoriumi. Jo chemijos paskaitos sutraukdavo ne tik kitų specialybių studentus, bet ir Vilniaus miesto gyventojus. A. Sniadeckio sukurta mokslinė mokykla buvo gana retas tų laikų reiškinys Lietuvoje. Jai tvirtėti, deja, sutrukdė istorinės sąlygos.

Manoma, kad paskaita buvo perskaityta apie 1800 metus. Koks tai laikmetis? XIX a. – pats racionaliausias amžius. Ne XX a., o būtent XIX a. racionalumo šviesa, užliejusi to meto protus, piešė puikią ateitį. Tuoj tuoj gamta atskleis mums visas paslaptis, taps prognozuojama, valdoma, kontroliuojama. Andrius Sniadeckis – ne išimtis, jis stovėjo ant to paties mokslo progreso slenksčio ir žvelgė į saulėtą rytojų, kuriame tarp garo mašinų, elektros turėjo rasti sau vietą ir chemija. Žinoma, ir rado. Juk XIX a. Dmitrijus Mendelejevas (*1834–†1907) tvarkingai sudėliojo elementus į lentelę, o sudėliojęs pamatė, kad ne visi lentelės langeliai yra užimti. XIX a. prasidėjo organinės chemijos triumfas. Chemikai, pabandę keisti molekulės atominę sudėtį, ėmė keisti ir pačios materijos savybes. Šie veiksmai tapo paaiškinami, prognozuojami, atkartojami, iš anksto planuojami. Tokios veiklos pasekmė – į XXI a. įžengta identifikavus apie 20 milijonų organinių junginių, o 2009 m. rugsėji moksliniame žurnale „Science“ paskelbta, kad užregistruotas 50-milijoninis junginys, 2011 m. rugsėji – jau 70-milijoninis [2].

Iš šios perspektyvos Sniadeckis žvelgė ir į alchemiją, tiksliau, į jos parodiją, kuri nuo Viduramžių paplito po visą Europą ir XVIII–XIX a. buvo galutinai išjuokta ir išmesta į kultūros sąvartyną. Viskas, ką XIX a. rašė Andrius Sniadeckis apie chemiją, yra tikslu ir puikiai atitinka to meto chemijos žinias, todėl norėtume daugiau dėmesio skirti alchemijos reabilitavimui (ne reanimavimui). Alchemija – daugiabriaunė pasaulio suvokimo sistema, kurios negalima suvesti vien tik į chemiją, antropologiją, psichologiją ar europietišką dvasinę tradiciją (Egipte, Arabų pasaulyje, sufijams alchemija buvo kelias, rengiantis žmogų pomirtiniam gyvenimui ir transformuojantis jo sielą) [8; 9]. Visa tai joje yra, bet už viso to yra kažkas, ką pajusti ir suprasti mūsų taip išaukštintas racionalusis protas nėra pajėgus ir kam apibūdinti vien tik žodžių neužtenka. Taigi viskas, ką galima pasakyti apie alchemiją, tėra tik paskirų išpūdžių apie atsitiktinius prisilietimus žodinė išraiška. Po mokslo suklestėjimo XVIII–XIX a. ir, regis, visiems laikams alchemijos palaidojimo tų prisilietimų XX a. būta ne taip ir mažai. Būtent šiame amžiuje ji buvo ištraukta iš istorijos sąvartyno. Deja, XX a. alchemiją prisiminė ne chemikai, o psichoanalitikas Carlas Gustavas Jungas (*1871–†1961) [4], religijotyrininkas Mircea Eliade (*1907–†1986) [3], kultūrologas Terence'as Kempas McKenna (*1946–†2000). Alchemijos tema vėl atgijo grožinėje literatūroje – Paulo Coelho *Alchemikas*, Gustavo Meyrinko *Vakarinio lango angelas*, Margeritos Yourcenar (*1903–†1987) *Filosofinis akmuo*. Pasirodo, alchemija, kaip kultūros reiškinys, yra daug turtingesnė ir kur kas daugiau verta dėmesio nei jo sulaukė iki šiol.

Anot religijotyrininko, kultūrologo M. Eliade'š, pirmuosius Aleksandrijos alchemikus suformavo gyvos, sakralios substancijos atradimas. Sudėtingo ir dramatiško materijos gyvenimo koncepcija skiria alchemiją nuo klasikinio graikų mokslo. Savo kilme alchemija nebuvo empirinis mokslas, kažkokia embrioninė chemija. Tokia ji tapo daug vėliau, kai jos mentalinė visata (pasaulio kaip gyvo matymas) daugumai eksperimentuotojų neteko vertės. Mokslo istorijos akimis chemija gimė iš alchemijos, tiksliau, suirus alcheminei tradicijai. Tačiau, žiūrint iš dvasios istorijos, šis procesas atrodo kitaip – alchemija buvo sakralinis mokslas, tuo tarpu chemija susiformavo po to, kai substancija neteko sakralumo, o perėjimo iš sakralinio į profaninį lygį metu visada esti pertrūkis. Todėl, žiūrint iš alchemiko pozicijos, chemija yra „kritimas“ vien dėl to, kad tai buvo sakralinio mokslo sekuliarizacija (supasaulietinimas). Alcheminė kelionė yra misterija, tai – mirties ir gimimo drama, vykstanti kolboje, tekanti kondensatorių vamzdeliais, drama, kurioje kartu su besikeičiančia substancija dalyvauja ir alchemikas, savo viduje išgyvenantis visus materijos virsmus, besitransmutuojantis kartu su ja. Susiliejęs su kitimu, evoliucijos srautu, alchemiko vidus atgyja ir jau visiems laikams pasilieka jame. Taip nugalima mirtis, dvasios mirtis, taip siela grįžta į savo namus, o alcheminis darbas – vienas iš būdų šiai kelionei. Ir joks chemikas neįstengs pamatyti to aukso, kurį padarė alchemikas. Taigi kalbėti apie alchemiją iš chemijos pozicijos (chemikų bokšto), kaip tai darė Andrius Sniadeckis, – o ir dabar daroma – praktiškai neįmanoma: jas skiria praraja. Tai visiškai skirtingos veiklos sritys su visiškai skirtingais tikslais, nors kai kurie veiksmai išoriškai yra panašūs.

Patys alchemikai skirstomi į dvi kategorijas – į adeptus, tikruosius alchemikus, kurių buvo vienetai ir kurie tiksliai žinojo, ką daro, ir keliasdešimt kartų didesnę armiją tų, kurie kažką nugirdę stverdavo si retortų ir tiglių, viską maišė ir kaitino, kas po ranka pasitaikydavo, su vienintele mintimi – gauti materialų auksą ir taip praturtėti. Jie buvo vadinami paferiais arba sufleriais (dėl nuolat rūkstančių iš jų laboratorijų kaminų aitrių dūmų) ir, greičiausiai, būtent iš jų išsivystė chemikai. Tai jie dažniausiai vaizduojami karikatūrose, būtent jiems kliūna ir A. Sniadeckio paskaitoje, jų dėka alchemija įgavo blogą reputaciją. Jų laboratorijos buvo užverstos, nepraeinamos, netvarkingos. Tuo tarpu alchemiko adepto laboratorijoje buvo vos keli indai. Alchemikas atradimų nedarė, jis tiksliai atkartodavo jam perduotą metodą, todėl pašalinių dalykų jam ir nereikėjo. Be to, alchemikas adeptas visada turėdavo arba atskirą kambarėlį, arba kampą laboratorijoje maldai ir meditacijai, ko neturėjo paferiai ir tuo labiau šiuolaikiniai chemikai.

Ši trumpą straipsnį norėtume užbaigti pasakojimu: Šventosios Romos imperatorius Rudolfas II (*1552–†1612), karaliavęs XVI–XVII a. Bohemijoje, kvietėsi visus žymiausius Europos alchemikus pas save, jiems suteikdavo darbo sąlygas, jis ir pats labai domėjosi alchemija. (Prahoje turistams ir dabar rodoma Auksinė gatvelė, kur gyveno alchemikai.) Taigi jis parašė vienam garsiam alchemikui laišką, kviesdamas šį pas save. Tai buvo tikras alchemikas adeptas. Jis atsakė labai išmintingais žodžiais: „karaliau, jei aš esu šarlatanų alchemikas, tai aš tau esu nereikalingas, bet jei aš esu tikras alchemikas, tai kam gi tu man reikalingas?“

Džiugu, kad Lietuvos skaitytoją pamažu pasiekia tai, kas gulėjo šimtą kitą metų bibliotekų fonduose. Matyt jau tokia mūsų prigimtis – aukštinti kitų šalių laimėjimus ir menkinti savuosius. Andriaus Sniadeckio paskaita tikrai verta dėmesio. Pirmiausia, skaitydami jos vertimą, galime pajusti aiškų ir blavių autoriaus protą, erudiciją, sekti jo minties eigą. Antra, tai galimybė susipažinti su to meto Europos mokslininkų (nebijome to žodžio, tada Lietuva buvo daugiau Europoje nei dabar) požiūriu į chemijos istoriją.

Literatūra

1. Baliński, Michal. *Dziela Jędrzeja Śniadeckiego*. Wilno: nakł. i druk. J. Zawadzkiego, 1865, t. 1, p. 113.
2. Bradley, David. 7 billion people, 70 million chemicals [interaktyvus]. *Science*, 2011-09-11 [žiūrėta 2012-10-19]. Interneto prieiga: <http://www.sciencebase.com/science-blog/7-billion-people-70-million-chemicals.html>
3. Eliade, Mircea. *The forge and the crucible: the origins and structure of alchemy*. Chicago: University Of Chicago Press, 1979. 238 p.
4. Jung, Carl Gustav. *Psychology and alchemy*. Princeton: Princeton University Press, 1980. 467 p.
5. Labanauskienė, Danutė. Tado Vrublevskio rankraščių kolekcijos. *Liėtuvos mokslų akademijos biblioteka, 2001/2002*. Vilnius, 2004, p. 11.
6. Piročkinas, Arnoldas; ir Šidlauskas, Algirdas. *Mokslas senajame Vilniaus universitete*. Vilnius: Mokslas, 1984, p. 149–150.
7. Railienė, Birutė. *Andrius Sniadeckis*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005, p. 42.
8. Uždavins, Algis. *Hermio Trismegisto išminties Elias*. Vilnius: Sophia, 2005. 261 p.
9. Uždavins, Algis. *Sufizmas islamo civilizacijoje*. Vilnius: Atvirosios visuomenės studijų leidykla, 2007. 487 p.

The history of chemistry in a nutshell: *Nostris temporibus uti rerum ita et verborum simplicitas placet* (Our time prefers simplicity of science and words)

Summary

A lecture in Latin about the history of chemistry is published for the first time. The original manuscript is kept at the Manuscript Department of the Wroblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences (LMAVB RS, F 9-1495). It includes 11 pages, also notes in the Polish language. A short biography of Jędrzej Śniadecki (*1768–†1838) helps to enlighten the context of the lecture.

Jędrzej Śniadecki, was a prominent professor of chemistry at the University of Vilnius, and in a short time he brought chemistry to prominence as one of the most popular subjects at the university. He conducted lectures with great enthusiasm, which drove the audience into “chemomania”. During this time the largest hall in the university was designed and equipped as a laboratory which also promoted the chemistry lectures. He published a manual of chemistry *Początki chemii* (1800). The book comprised a short outline of chemistry, and presented scientific principles according to the highest current standards. The accomplishments of the chemical scientific school that he created could hardly be overestimated; his pupils, spread all around the world, were successfully implementing the working methods for the advancement of chemistry.

The lecture deals with the history of chemistry, starting from Biblical times, and taking the audience through the centuries until the present. Names of famous alchemists and their works are enumerated; also a critical view on the mercenary activities of gold-greedy alchemists is presented. Besides the historical material a discussion on the importance and use of science is presented, followed by the analysis of chemical terminology. At the end of the lecture we read lines which show Sniadecki’s respect to the audience, and predict his future popularity among students: “Be the judges of these lectures, and let joy be your companion”. (p. 11).

The manuscript was translated, transliterated and annotated by Irena Katilienė.